

LOKALHISTORIE — RIGSHISTORIE.

Af *Albert Olsen.*

Enhver Faghistoriker, der beskæftiger sig med dansk Historie, gør før eller senere den Erfaring, at han for at skaffe sig det fornødne Overblik maa ty til Lokalhistorien. Aarsagerne hertil er mange, men lad mig først nævne en af de vigtigste — den Mangel paa Korrespondens, der raader mellem Centrallovgivning og lokal Administration. Hvis en Historiker f. Eks. paa Basis af Reskripter og Forordninger vil skildre dansk Nærings- og Socialpolitik, bliver Resultatet det slettest mulige, idet Centraladministrationens kategoriske Paabud næsten aldrig er blevet overholdt. Der er ingen anden Vej at gaa end foretage en Under-søgelse af, hvorledes Udviklingen lokalt har artet sig, altsaa gennemgaa det lokale Arkivmateriale, der undertiden er sparsomt, men ofte endog meget givende. Og for at blive ved Byerne, hvad der er sagt om Nærings- og Socialpolitik gælder ogsaa en Række andre Foretelser. Nu er der i de senere Aar fremkommet Monog-rafier over et Antal danske Købstæders Historie, men desværre kan man ikke sige, at Rigshistorien herved er blevet væsentlig beriget. Grunden hertil maa vel først og fremmest søges i den yderst traditionelle Opfattelse af Lokalhistoriens Omraade og Opgaver, endvidere i den sørgelige Kendsgerning, at adskillige af Forfatterne overhovedet ikke magter det Hverv, de har taget sig paa. Til at tilsløre dette Forhold bidrager i høj Grad de gennemgaaende alt for venlige Anmeldelser, der forekommer baade i den faglige og lokale Presse. Men disse mangelfulde Arbejder benyttes flittigt. Den, der skriver Rigshistorie, finder tit en Op-

lysning hist og en anden her i de lokalhistoriske Arbejder. Af hvad han paa den Maade har plukket sammen, drager Forfatteren saa »almengyldige« Slutninger. Det er en yderst farlig Metode; hvad der har Gyldighed i Aalborg gælder ikke altid i Nakskov. Det Stykke »Danmarkshistorie«, som opstaar paa denne Maade, har ikke Krav paa større Respekt, rent bortset fra, at mange af de »Kendsgerninger«, der tages fra lokalhistoriske Arbejder, er mere end tvivlsomme, undertiden positivt urigtige.

Fra Købstadhistorierne — med Undtagelse af ganske enkelte, jeg skal ikke her nævne Navn — er der alt for lidt at hente til Belysning af Righistorien. Vigtige Sider af Borgerstandens Historie i Danmark er endnu saa godt som ukendte. Bypatriciatets, navnlig Købmandsstandens og Raadsaristokratiets Oprindelse og slægtsmæssige Stabilitet samt dets Forbindelse med Bureaukriet er aldrig ordentlig undersøgt, hvad der findes hist og her, er i det hele kun spredt Fægtning. En til Bunds gaaende Undersøgelse af Grundlaget for Bypatriciatets Magt — Handelen — i det 16.—18. Aarhundrede er aldrig foretaget — ikke for een eneste dansk By — her tænkes baade paa den indenlandske Handel (Forholdet mellem Bondehandel, Handel med Adelen og Handel med Kronen) og Udenrigshandelen. Til Studiet af disse Forhold findes et betydeligt, om end for de enkelte Byer noget ujævnt Materiale i vore Landsarkiver, tildels i Rigsarkivet samt i hollandske og nordtyske Arkiver. Et udmærket Indblik i Varebeholdningernes Art og Omfang, Arten af Kreditorer og Debitorer (Adelige, Bønder, inden- og udenlandske Købmænd) samt Kendskab til de næsten uudforskede Handelssædvaner giver saaledes en systematisk Gennemgang af Tingbøger, Dombøger, Raadstueprotokoller og Købmandsskifter. I de enkelte Raadstuearkiver og i Landsarkiverne findes endvidere et righoldigt Stof til Belysning af Kapitalforholdene, derunder selve Kapitalakkumulationen og dens forskellige Former. I Skøde- og Panteprotokoller samt Kæmnerregnskaber, Skattelister og Tingbøger m. m. ligger et værdifuldt og næsten uudnyttet Stof til en videnskabelig Behandling af Jordpolitikken (herunder Købstadslandbrug og Jordrenten). Over Forvaltningen af Købstæderne foreligger der mange

Studier, men langt fra nok eller tilstrækkelig dybtgaaende til at give en fyldestgørende Skildring af dansk kommunal Lokaladministration. Hvad der er lavet af Studier over Bypatriciatets kulturelle Niveau og borgerlige Kultur ligger ogsaa saa spredt og tilfældigt, at det er umuligt at give en Fremstilling af generel Karakter. For at kunne gøre dette, maa der iværksættes en Række lokalhistoriske Undersøgelser, af særlig Værdi vil det her være at foretage en Gennemgang af Skifterne, herunder navnlig af Bogsamlinger, Malerier, »Skilderier«, Møbler og andet Inventar, samt af den borgerlige Arkitektur.

At foretage saadanne grundlæggende Undersøgelser overstiger naturligvis langt een Mands Kræfter. Skal man naa saa vidt, at man som Faghistoriker blot med nogenlunde god Samvittighed kan staa inde for Kvaliteten, maa Arbejdet organiseres, hvert Fænomen undersøges lokalt og grundigt, før en almindelig Skildring af det danske Bypatriciat kan udarbejdes. Det vil med andre Ord sige, at et Problem helst maa undersøges særskilt for *hver* By, hvor Materiale foreligger i tilstrækkeligt Omfang, og under alle Omstændigheder for saa stort et Antal Købstæder, at man derved stærkt begrænser Muligheden for Fejkilders Indflydelse paa de generelle Slutninger, som drages og altsaa bliver til almindelig Rigshistorie. Hvad eksempelvis er sagt om Bypatriciatet gælder ogsaa andre fundamentale Spørgsmaal inden for dansk Historie. Det danske Haandværks Historie er for at tage et andet Eksempel aldrig skrevet. Der foreligger adskillige Lavsskraaer trykt samt en Række Monografier over enkelte Lav, adskillige er gode eller jævnt gode, mens andre bærer Vidne om grupvækkende Uvidenhed hos Forfatteren, og for de sidste 60 Aar desuden en Række Fagforeningsskrifter af mere eller mindre inferior Art, endvidere en ubetydelig Bog om det danske Haandværks Historie. Tiden efter 1857 er behandlet i nogle Skrifter, som Institutet for Historie og Samfundsøkonomi har Fortjenesten af at have taget Initiativet til. De almindelige historiske Betragtninger, der de forskellige Steder fremsættes om Tiden til 1857, er imidlertid praktisk talt alle urigtige, idet de i det store og hele gaar ud paa, at Haandværket 1) var et Bymonopol, 2) at de fleste

Byer havde en Lavsordning, og 3) at der inden for Byerne fandt en Arbejdsdeling Sted. Ingen af disse Forestillinger holder Stik i Praksis, bl. a. fordi 1) Landhaandværkerne arbejdede i Byerne og for Byerne, 2) Landhaandværkerne i Tal langt oversteg Byhaandværkerne og langt fra indskrænkede sig til de paa Landet tilladte Fag, 3) Amtmændene mod Centrallovgivningens Forordninger efter eget Forgodtbefindende tillod Landhaandværkere at drive »Byerhverv« paa Landet, 4) de fleste mindre Byer praktisk talt var uden effektive Lav, 5) Skillelinierne mellem Lavene i de større Byer ikke overholdtes, 6) Lavsmestrene ogsaa beskæftigede »Landsbymænd« til lavere Løn, og 7) det gængse og af Loven fastsatte Skel mellem Byhaandværk og Bondehaandværk ogsaa i kvalitativ Henseende er fiktivt. For det 17.—19. Aarhundrede kan Forholdet klarlægges gennem en Undersøgelse af samtlige lokale Provinslav og af Haandværkerforhold i Byerne, (Raadstueprotokoller, Tingbøger m. m.) kombineret med en Gennemgang af Kancelli- og Amtsarkiver samt Folketællingslister for Landhaandværkets Vedkommende. Naar saadanne Arbejder er fuldført, men heller ikke før, vil der kunne skrives en dansk Haandværkshistorie, og Museernes store Materiale bør inddrages i Behandlingen.

Gaar vi fra By til Land, er Forholdet det samme. Det vil maaske undre de fleste, naar jeg paastaar, at vor Bondestands og vort Landbrugs Historie trods de mange fortjenstfulde Bidrag, der i de senere Aar er givet, endnu i alt væsentligt ikke er videre udforsket. Dette er ikke desto mindre Tilfældet. Der er aldrig foretaget en dybtgaaende og omfattende Undersøgelse af saa vigtige Foreteelser som Hoveri og Landgilde, for slet ikke at tale om samtlige de Byrder, som paahvilede den danske Bonde. For Hoveriet pr. Td. Hartkorn gives der ingen fælles Norm Landet over, det er vidt forskelligt inden for de enkelte Godser, det samme gælder Landgildeafgifterne, Hoveriaflosningspenge etc. De samlede Forpligtelser, en Hovbonde skulde udrede, er praktisk talt aldrig undersøgt; det er derfor meget fortegnet, naar man i den almindelige Historie generelt taler om den danske Bondes Stilling i en bestemt Periode, idet der uanset alle Konjunktursving-

ninger og snærende Lovbestemmelser samtidig fandtes velstillede og forarmede Bønder, ikke blot inden for hele Landet, men ogsaa inden for samme Egn. Der vil først kunne skrives en almindelig Landbo- og Landbrugshistorie, naar der er foretaget en Række Undersøgelser af enkelte Godser. Selv om Godshistorie er et yndet Emne for Lokalhistorikerne, og der findes adskillige gode Monografier, er Forholdet stort set dog det, at der maa en langt fastere Behandling til med særlig Vægt paa Bøndergodsets Historie samt Produktions-, Afsætnings- og Kapitalforholdene. Hertil bør saa knyttes Studier over Sognets Historie gennem Punktundersøgelser af Betydning for Rigshistorien, ogsaa rent topografiske Studier maa tages op paa metodisk Grundlag. Og for at komme ind paa de aandelige Forhold paa Landet, saa ligger Sagen saaledes, at man uden at sige for meget, roligt kan paastaa, at her er gjort overordentlig lidt; et saadant Fænomen som Pietismen, for blot at nævne en enkelt Ting, er aldrig blevet ordentlig lokalt undersøgt og kun skildret ud fra et snævert københavnsk kirkehistorisk Synspunkt.

Jeg skal afholde mig fra at anføre flere Eksempler, men nøjes med at fastslaa, at dansk indenrigspolitisk Historie endnu er et særdeles lidet opdyrket Felt. Hvad vi ved, bygger vi tildels paa Forordninger, der aldrig er blevet overholdt, og paa en Række Postulater om forskellige af de vigtigste Foreteelser inden for Samfundshistorien, hentet fra Undersøgelser, der ikke har almen Gyldighed og ofte er rent lokalt behandlet. Vi kommer ikke stort videre, hvis det lokalhistoriske Stof ikke ganske systematisk inddrages i vore Undersøgelser. Hertil kan den enkelte Lokalhistoriker eller Faghistoriker naturligvis yde fortrinlige Bidrag, men det forslaar saa lidt. For at naa et virkeligt Resultat maa Arbejdet ordnes og deles ud til flere kvalificerede Forskere, som foretager lokale Undersøgelser efter en vis Plan og over et bestemt »opgivet« Emne. Naar dette Forarbejde, der faar afgjort lokalhistorisk Interesse og skulde kunne give den »frie« lokalhistoriske Forskning rige Impulser, er tilendebragt, kan den almindelige danske Historie inden for det behandlede Omraade skildres. Organiseringen maa foretages af et Institut, som lægger

alt det fornødne til Rette og skaffer Penge til Undersøgelserne. Forfatterne vil fortrinsvis kunne findes blandt yngre Faghistorikere og de bedste af vore lokalhistoriske Skribenter. De kommer saaledes under en vejledende Kontrol paa samme Maade som Tilfældet har været ved Udgivelsen af Kildepublikationer, men det betyder naturligvis ikke, at man samtidig dermed kvæler Forfatterens individuelle Præg og Ejendommeligheder. Jeg vil tro, Vejledningen vil være en Behagelighed for den, der interesserer sig mere for at dyrke historisk Videnskab end for sin egen Fortrinlighed.

Om Ønskeligheden af, at et saadant Arbejde tages op, har der i de historiske Kredse, jeg staar i Forbindelse med, ikke hersket den ringeste Tvivl. Man har derfor ogsaa Grund til at tro, at der fra Stat, kommunale Myndigheder og vore Fonds maa kunne paaregnes økonomisk Støtte, naar dette Spørgsmaal snart bliver aktuelt — for Fondene navnlig i Betragtning af, at de har Pligt til at støtte dansk Historie og gennem en lang Aarrække har givet Penge til udprægede *secunda* Arbejder inden for Lokalhistorien. I Efteraaret 1942 indledede jeg en Diskussion i »Historisk Samfund« i København om hele Spørgsmaalet, og siden da har en Kreds af Historikere drøftet de dermed i Forbindelse staaende praktiske Problemer. I Drøftelserne har bl. a. Formanden for Dansk historisk Fællesforening samt flere af dennes fremtrædende Folk deltaget, endvidere Repræsentanter for Gymnasieskolernes Historielærere. Det er bemærkelsesværdig — og efter min Mening beskæmmende — saa faa af de fra Universitetet udgaaede cand. mag.'er i Historie, der har deltaget i det lokalhistoriske Arbejde Landet over. At en Del af dem er velkvalificerede dertil, er under alle Omstændigheder givet. Det pædagogiske Arbejde sluger al deres Tid, siges der. Jeg kan ikke helt anerkende dette Argument; de Seminarister, som — ofte med Held — beskæftiger sig med lokalhistoriske Arbejder, er vel næppe alle lige slette Pædagoger, og deres Skolearbejde tager sikkert ogsaa sin Tid. Vigtigere er det imidlertid, at der nu synes at være Haab om at faa adskillige af Gymnasieskolens yngre Lærere interesserede i et lokalhistorisk Arbejde.

Resultatet af vore Forhandlinger er blevet, at den 12. Maj i Aar stiftedes »Institutet for lokalhistorisk Forskning«. De stiftende Medlemmer er: Landsarkivar *Svend Aakjær*, Viborg, Dr. phil. *Axel E. Christensen*, Arkitekt *Ejnar Dyggve*, Professor, Dr. phil. *C. Elling*, Lektor, Dr. phil. *Fussing*, Arkivar *J. Hvidtfeldt*, Aabenraa, Landsarkivar *H. Knudsen*, Arkivar, Dr. theol. *B. Kornerup*, Lektor *K. Kretzschmer*, Museumsinspektør *Sv. Larsen*, Odense, Museumsinspektør *Hugo Matthiessen*, Dr. phil. *Eiler Nystrøm*, Museumsdirektør, Dr. phil. *P. Nørlund*, Professor, Dr. phil. *Albert Olsen*, Højskolelærer, cand. mag. *Roar Skovmand*, Dr. phil. *Fr. Skrubbeltrang*, Museumsinspektør, Dr. phil. *Steensberg* og Museumsinspektør, Dr. phil. *Helge Søgaard*, Aarhus. Forretningsudvalget bestaar af Lektor *Fussing*, Arkivar *Hvidtfeldt*, Dr. *Kornerup*, Direktør *Nørlund* og Prof. *Albert Olsen* (sidstnævnte fungerer som Formand). Institutets Formalsparagraf lyder saaledes: »Institutets Opgave er at fremme den videnskabelige Udforskning af dansk Lokalhistorie for derigennem at underbygge og uddybe Studiet af Rigshistorien. Institutet vil endvidere, eventuelt i Forstaaelse med Dansk historisk Fællesforening gennem sit Sekretariat virke som raadgivende og vejledende Organ for danske Lokalhistorikere«. Ikke mindst den sidste Del af Formalsparagraffen viser, at det er Institutet magtpaaliggende at træde i Forbindelse med danske Lokalhistorikere. Den store faglige Viden, der er repræsenteret i Institutets Styrelse, stilles herved til de arbejdende Lokalhistorikeres Disposition, hvilket vel skulde kunne virke teknisk og metodisk frugtbringende. Forhaabentlig sætter dette sig Spor i de historiske Aarbøgers Afhandlinger, selv om disse antagelig vil vedblive at være en Blanding af godt og ondt. Ogsaa ved Planlæggelsen af større lokalhistoriske Opgaver vil Institutet være vejledende, ligesom det mod Betaling ved velkvalificerede Kræfter kan lade udføre Arbejder, der falder inden for dets Forskningsomraade. For at undgaa alle Misforstaaelser bemærkes, at Sekretariatets raadgivende Virksomhed antagelig først træder i Funktion i Begyndelsen af næste Aar. Meddelelse herom vil fremkomme i »Fortid og Nutid«, med hvilket Tidsskrift Institutet haaber at kunne indlede et

frugtbart Samarbejde. Foreløbig er Ledelsen imidlertid i Færd med at udarbejde detaillerede Planer for Arbejdet inden for de Felter, der oven for i store Træk er skildret, dette gælder bl. a. Bypatriciatet og Haandværkets Historie, ligesom der foreligger Udkast til en »Standard« Sognehistorie og dito Godshistorie. Naar Arbejdet hermed er færdigt, og Mulighederne for Institutets økonomiske Grundlag bragt nogenlunde til Klarhed, vil »Fortid og Nutid« bringe Efterretning herom.

Skal dansk Historie hævde sin Stilling, maa det som med de fleste andre Videnskaber i vor Tid ske paa kollektiv Basis. Den enkelte Historikers individuelt prægede Indsats er lige saa nødvendig nu som tidligere, men den slaar ikke længere til — har for Resten aldrig gjort det. Der skrives og tales saa meget i disse Aar om Historien som Videnskab, og en saadan Drøftelse har naturligvis sin Berettigelse. Men skal vi være ganske ærlige, saa har Historieforskningen — trods mange fortrinlige Enkeltarbejder — ikke meget at rose sig af. Det organisatoriske Arbejde har væsentlig samlet sig om Kildepublikationer, hvilket er udmærket og nødvendigt, medens selve Forskningsarbejdet kun har een virkelig Gevinst at opvise, Institutet for Historie og Samfundsøkonomi. Dettes Felt er som Følge af Institutets Struktur først og fremmest den helt moderne økonomiske og politiske Historie, derunder ogsaa Verdenshistorie. Saa snart vi kommer over til andre Forskningsomraader, bevæger man sig stadig paa gyngende Grund, ikke fordi denne er bundløs, men fordi vi intet har gjort for at skaffe os fast Grund under Fødderne. Det lokalhistoriske Institut vil paa et, endog meget vigtigt Felt, kunne oprette, hvad der er forsømt. Det er en god national Gerning gennem vor Forskning at skabe historisk »Videnskab«. Sandheden er jo desværre den, at Historien ved ikke at bruge stringente videnskabelige Metoder, hvor dette er muligt, har bidraget til at bringe sig selv i Miskredit som »Videnskab«.